

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Dr. Hilarin Felder, *Jesus von Nazareth* (Ein Christusbuch). Ferdinand Schöningh-Paderborn, 1937. 8° VIII 392.

После неколико новијих и најновијих, добрих и успешних књига о Исусу Христу (А. Reatz, К. Adam и др.), обогатила се римокатоличка богословска литература у прошлој години још једном добром књигом о Исусу Назарећанину, књигом чији смо натпис исписали горе, а коју је написао „der Altmeister der Christusforschung“, Н. Felder, који нам је познат са свога ранијег дела у две свеске- „Jesus Christus, Apologie seiner Messianität und Gottheit gegenüber der neuesten ungläubigen Jesusforschung“ (Paderborn, Ferdinand Schöningh, 3 изд. 1923/24).

Као што каже сам писац у предговору своје књиге, књига је штампана за образоване и учене људе који чезну за Христом а тако мало знају о њему! Подељена је на шест отсека, а сваки отсек садржи по три предавања.

Одмах на почетку првог отсека констатује аутор, да је Исус Назарећанин највећа појава у историји света. То му признају и морају признати сви. Но док једни верују да је он не само човек него Богочовек и Син Божји, други („die ungläubige und halbgläubige Jesuskritik“) поричу да је Исус Бог и посланик Божји. Што су мишљења о Исусу Назарећанину тако дивергентна, то, по аутору, долази само отуда што се његова личност и његов живот не посматрају у непомућеној и пуној светлости историских извора. Личност Исусова није компликована, није проблематична и није загонетна. Она је изванредно проста и схватљива. Кома су права сведочанства о Исусу пут и звезда, тај ће сигурно и лако познати ову највећу личност у историји света. Сфинга је она само ономе који по својој нахођењу хоће да је формира и по својој вољи хоће да је тумачи.

Прво предавање (стр. 4—27) говори о изворима за живот Исусов. Срећни смо, каже писац, што имамо историских извора који нам пружају доста и поузданих вести о Исусу. Шта више, о Исусу имамо сигурнијих вести него ма о којој другој личности старог века. Аутор наводи прво нехришћанска сведочанства о Исусу (Светон, Тацит, Плиније, Флегон, Целз, Јосиф Флавије), па онда говори о много важнијим, хришћанским сведочанствима: посланице апостола Павла, четири еванђеља, Дела апостолска.

Писац књиге са задовољством истиче и подвлачи, да данас и већина либералних критичара допушта да су посланице апостола Павла заиста од њега и да су четири еванђеља настала већ после неколико деценија од смрти Исусове, из пера апостола Матеја и Јована и апостолских ученика Марка и Луке. Борба око Јованова еванђеља, истина, још траје, али се писац нада, да ће либерална критика, најпосле, морати напустити и ову своју позицију и вратити је историском предању цркве.

У другом предавању (стр. 28—47) решава писац важно питање: садрже ли еванђеља историски живот Исусов или доцније легенде које су, по либералној критици, први хришћани плели око историског Исуса, док није постао Христос вере, еванђелски Христос. Из самих еванђеља наводи аутор доказе за то да су еванђелисти с историском верношћу и могли и хтели изнети живот Исусов. Легенде о Христу, што их спомињу либерални критичари и које су, по њима, измениле праву слику Исусову: од човека Исуса начиниле небеско биће и правога сина Божјег, — нису могле постати и ући у еванђеља као истина у времену кад је још било много живих сведока живота и дела Исусових, а међу тим сведоцима било не само пријатеља него и непријатеља Исусових, појединаца, група, читавих места. Зар не би ови сведоци демаскирали те легенде? Апостоли су позивани пред суд и заповеђено им је да не говоре и уче о Исусу, али никад није пао приговор, да се њихова проповед и њихово еванђеље не слаже са стварном историјом Исусовом. Вера у Христа држала се стално праве историје Исусове. Ову износе еванђеља, и за све еванђелисте вреди признање св. Луке у Дел. 1, 1—2.

У трећем предавању (стр. 48—68), пошто је навео, размотрио и оценио разне, већ познате хипотезе (Reimarus, Paulus, Strauss, Baug и т. д.), констатује Felder слом и банкротство рационалистичке критике еванђеља и Исуса, који слом отворено признају и сами модерни критичари. Писац наводи Harnack-а, Jülicher-а, Fr. Lipsius-а и A. Schweitzer-а.

У другом отсеку (стр. 69—127) говори аутор о личности Исусовој: о његовој људској појави (4. предавање), о његову пророчком духу (5. предавање) и о његову безгрешном животу (6. предавање).

Као човек Исус је био у сваком погледу такав да га морамо сматрати за идеалног човека. Но у исти мах био је он и пророчка природа, пророк над пророчима и показивао је пророчко знање какво није било дано ниједном другом пророку. Исус је знао срца људска и читао је и најтајније мисли људске. Прорицао је и прорекао догађаје који се нису могли предвидети и израчунати природним путем и начином. Аутор побија тврдњу негативне критике да се Исус у погледу времена своје парусије преварио и тако доказао да његово пророчко знање није било савршено. По аутору је Исус само разорење Јерусалима јасно прорекао још за тадашњу генерацију; тачно време своје парусије није хтео да означи и утврди. Од осталих људи разликовао се Исус, најпосле, и по свом безгрешном животу. Потпуну светост признавали су Исусу, по еванђељима, и његови пријатељи и непријатељи, а за безгрешног држао је и сам себе. Ако је, дакле, — каже писац — Исус човек без греха, онда он стоји осим свих осталих људи историје, усамљени горостас који је далеко већи од свих, тако да би највећа заблуда била хтети га мерити обичним људским мерилом.

Трећи отсек (стр. 128—184) износи многе врлине које су красиле Исуса. Нарочито упадају у очи: његова истинитост, храброст и скромност (7. предавање). У 8. предавању говори писац о држању Исусову према људима: о његовој благости, о његову милосрђу и о његовој љубави према ближњем, а у 9-ом о односу Исусову према Оцу: о љубави Исусовој према Оцу, о оданости Исусовој Оцу и о молитвама Исусовим Оцу.

У четвртном отсеку (стр. 185—246), који носи натпис „Месијанство Исусово“, говори аутор прво о месијанизму пре

Исуса (10. предавање), па онда о месијанском признању и о месијанству Исусову (11. и 12. предавање). Аутор доказује да је Исус себе увек, од почетка па до краја свога живота сматрао за Месију. Што себе није називао Месијом него Сином човечјим и што је неким забрањивао да га објављују као Месију, то је чинио због своје околине и због народа који је у Месији очекивао националполитичког борца и ослободитеља, а не зато што се није осећао Месијом. То му је и донело смрт што је хтео да буде Месија и Син Божји у једном сасвим друкчијем смислу него што су очекивали његови савременици. Говорећи о месијанству Исусову, писац износи Исусово схваћање царства Божјег.

У петом отсеку (стр. 247—311) реч је о божанству Исусову. Против либералних рационалиста доказује аутор многим, већ познатим местима из еванђеља, да је и сам Исус себе држао и издавао за Бога-Месију, за Сина Божјег и за Господа (13. 14. и 15. предавање).

У последњем, шестом отсеку (стр. 312—383) под натписом „Исус у првој цркви“, износи писац шта су ученици Исусови о њему говорили и учили. На крају 16. предавања констатује аутор, да се из многих места Новог Завета јасно види да се проповед најстарије апостолске цркве о Исусу потпуно слаже с веровањем данашње цркве: Исус Христос је наш Господ и Спаситељ, Бог Господ и Бог Спаситељ. У 17. предавању говори писац о христологији апостола Павла. Ова се да изрећи у четири речи као наука о Исусу Христу Спаситељу, Господу, Богу и Сину Божјем. На крају овога предавања осврће се писац и на тринитарско исповедање апостола Павла, које потиче од самога Исуса Христа: „Идите и учите све народе; кршћавајте их у име Оца и Сина и светога Духа“. У последњем, 18. предавању реч је о теологији апостола Јована: о науци о Исусу Христу као Сину Божјем и Богу-Логосу који је постао човек. Аутор се задржава код израза „Логос“ и упоређује Јованово (хришћанско) учење о Логосу с Филоновим учењем о Логосу.

Свакоме који тражи Христа и жели да позна правога, еванђелског Исуса, топло препоручујемо ову књигу Felder-ову.

Д. Стефановић

Мојсије је, написао Арон Алкалај. Издање Југо-Исток, Београд, 1938. стр. 192. Цена ? — У збирци: „Биографије знаменитих људи“, коју је основао пок. Ст. Станојевић, изашла је као 11 књига, дело посвећено Мојсију. После краћег Увода (стр. 7—11), писац нам излаже: „Мојсијев живот по Библији“ (стр. 12—25), па затим: „Мојсије у легендама“ (стр. 26—46), „Мојсије у историји“ (стр. 47—74). Говори затим о пореклу Јевреја и њиховој обећаној земљи (75—92), бави се Мојсијевим законима (93—116), упоређујући „Хамурабијев и његов законик“ (117—127), „Паралеле и супротности оба закона. Је ли Мојсије оригиналан?“ (128—144), излаже питање о „Постанку Библије“ (145—168), бави се Библијом у књижевности и уметности (169—179) и оцртава „Карактер и значај Мојсијев“ (180—190). На крају, у одељку: „О овој књизи“ (стр. 191), говори о начину на који је књига написана, додано је објашњење скраћеница (191), садржај и употребљена литература (192).

Дело ово, као и остала у тој збирци, нема чисто научни карактер, него треба да буде популарно излагање, са научним резултатима, о појединим великим умовима човечанске историје. Због тога је није писао стручњак — специјалиста, него човек који се из љубави, у доколици, бави тим питањима. Тиме је књига много интересантнија, не по негативним, него, напротив, по врло позитивним странама. Може се мирне душе рећи, да је дело толико успело, научни резултати спојени су са врло лепим популарним излагањем, да, ваљда, ни из пера научника - специјалисте не би боље изашло. То је, у ствари, мала енциклопедија о оснивачу Јеврејства, и његовом делу, као и о самим основним принципима Јеврејства, која, зачудо, на доста ограниченом простору расправља тако једноставно, а опет научнички објективно, о основним стварима мозаизма, да ће и најобичнији човек, као и врло просвећени ум, из ње подцрпити врло многа знања. Писано од нестручњака, јасно је да се при састављању дела морало ослањати на друге, научне ауторитете (нарочито Дубнова и Гресмана!) али, управо, задивљује каквом се вештином савладала литература и ушло у сам предмет. Многа су запажања потпуно оригинална; примедбе, често, као да долазе од најверзиранијег специјалисте. Разумљиво је, ипак, да се сва многобројна стручна литература није могла искористити, али се вредност дела тиме ни најмање не смањује. Није ипак, требало изоставити из вида

расправе E. Sellin-a (*Mose und seine Bedeutung* 1922), P. Volz-a (*Mose und sein Werk*, 2 Aufl. 1932), R. Kittela (*Geschichte des Volkes Israel* 1923, 1925, 1927, 1929, а требало је споменути и Sellin-ову теорију о убиству Мојсијевог (*Geschichte des israelitisch — jüdischen Volkes* 1924, 76.) између многобројних радова.

О личности Мојсијевој и његовом делу писано је много. То је једна од веома познатих фигура историје човечанства. У историчност његове личности може данас посумњати само крајњи игнорант. Сувише је дубока бразда коју је он оставио у души и историји Јевреја, а да би се могло узети, или претпоставити, да је он потпуно легендарна личност. Већ само име његово — чисто египатско — јасно доказује да оно што се о њему износи у Библији, мора имати своју историјску језгру. Он живи у релативно врло младо доба, када већ неке високо културне земље и народи нестају са позорнице светске. Боравак Јевреја у Египту мора сматрати потпуно историјским сваки онај, који ма и најмање зна о културним везама међу народима онога доба, и о миграцијама номадских племена. Самим тим и излазак Јевреја из Египта под вођством једнога националнога организатора и вође — Мојсија, мора бити историјска чињеница. Чудеса у Египту, прелазак преко Црвеног мора и лутања по пустињи, оставили су најдубљи траг у сећању јеврејског народа све до данас. То су све веома тачна запажања, која нам износи г. Алкалај у својој књизи.

Потпуно оправдано претставља нам писац дело Мојсијево (Тору) „као живи источник најчистијег монотеизма у којем је подигнут као основни постулат целе вере: љубав према ближњима, што значи алтруизам и душевност према појединцу, мир и споразум међу народима“ (стр. 187). Потпуно је тачно и тврђење да је „Мојсијево учење значило један огроман прогрес у историји развитка религије и етике“ (стр. 187). Када се упореде религиозна и етичка учења и најкултурнијих народа старог века (Египћана, Акађана, Хетита) са јеврејским, може се, на први поглед, констатовати огромна разлика и узвишеност јеврејскога од свих осталих. Тек код Мојсија је потпуно искристалисана идеја чистог монотеизма. Причање Библије о Аврамовом монотеизму не може служити као доказ да је тај монотеизам заиста и постојао у средини у којој је Аврам живео, нарочито у „Уру халдејском“, јер нам је добро позната политистичка религија вавилонска.

Још мање се то може тврдити за фараона Аменофиса IV. (Ехнатона) и његов покушај религиозне реформе у Египту, јер је он само силом ширио култ својега бога Атона, али није негирао постојање и других богова. Он је хтео да доведе Атона до победе над другим боговима, дакле, у крајњем случају, може се говорити само о Ехнатовом евентуалном хенотеизму, али никада се не може рећи да је био монотеист.

Г. Алкалај даје нам врло лепим језиком, у првом реду оно што Библија говори о Мојсију, јер су нам то једини документи о њему. При томе се држи грчко-славенског изговора имена и места (Јосиф, Јаков, Исак) но у неким случајевима задржан је јеврејски, али је онда требало, макар у загради, означити и славенски (Јохевед = Јохаведа, Мирјам = Марија, Јитро = Јотор, Ципора = Сефора).

Исто тако и превод десет заповести („речи“) (стр. 19) требало је узети према обичном грчко-српском преводу. Тако на пр. код II незгодно звучи: „нећеш имати других богова“ и т.д., IV „шест дана радићеш“ и т.д. Када се узме да су то законске одредбе, много је природније рећи: „немој (не смеш) имати“... „шест дана ради“ и т.д. иако је по јеврејском оригиналу: „lô jihje l'kha“... „šešet jamim ta'avod“... оправдан и горњи превод.

Тешко да је тачна примедба за златно теле Ароново, да је оно „доказ да су Јевреји пре Мојсија обожавали египатско божанство бика Аписа“ (стр. 20). Они су могли само примити култ Аписов донекле, у крају где се Апис поштовао, али ми видимо и у каснијој историји Јевреја, да се постављају божанства и у облику телади (Јеровоам у Дану и Ветиљу I. (III.) Цар. 12, 28.), а знамо, опет, да култ Аписов није био проширен ни у целом Египту. Нетачно је наведено да је Мојсије поделио освојене земље коцком на дванаест израјлевих племена (стр. 24), када знамо да је поделио само земљу са источне стране Јордана, и то на два и по племена.

Врло лепо је обрађен одељак „Мојсије у легендама“, где се сажето даје садржај многих прича о Мојсију, које су, иначе, тешко приступачне нејеврејима, а са пуно пажње рађено је поглавље: „Мојсије у историји“. Дешифрирање т.зв. Синајског натписа није успело ни до данас, зато Гримеово читање (стр. 47, примедба) није требало ни споменути, јер је неосновано. Тешко да је „празник пасхе са својим специфичним обичајима који се врше од памтивека посвећен ослобо-

ђењу Израиљаца из Мисира“ (стр. 48), јер тај празник, изгледа, постоји и пре изласка из Египта. Још мање можемо примити тврђење да и на сликама египатских споменика има трагова о бављењу Јевреја и о њиховом мучењу у Египту“ (стр. 48). Напротив, ми немамо ништа о томе, иако су на споменицима изображени и Семити. Незгодан је израз: „екстатични вођи (пророци и рабини)“ (стр. 51) јер нису они били сви екстатичари! Најмање рабини.

Мотиви Гункелове схеме у легендама о рођењу спасоносног детета, набројани на 52 стр., никако се не „налазе у причи о Мојсијевом рођењу“ (стр. 53), сем неких врло општих црта, због чега тешко да су „јеванђелисти имали Мојсијеву повест пред очима“ (стр. 53) како хоће Гресман и Гункел. Мотив приповетке о Карађорђевој рођењу (стр. 54, прим.) узет је у ствари потпуно из јеванђелског причања о рођењу Христовом, и безуметно је настао под његовим утицајем. Истина да обрезане постоји код Јевреја, али оно постоји и код других народа, и због тога се не може рећи да оно „постаје једно од најкарактеристичнијих обележја јеврејског народа“ (стр. 56).

Што се тиче бесквасних хлебова (масот), велико је питање да ли они имају заиста неке везе са поласком из Египта (стр. 58), а не са жетвом или хтоничким карактером празника. Мојсије бира други пут, много тежи и дужи, не због главног циља: Синаја (стр. 59), него због тога што се бојао потере египатске, па настоји да завара траг и добије у времену. Теорије о вулкану на Синају (59. и 64. стр.) немају јаке доказне снаге, јер у историјско време не зна се за Синај да је имао ерупција. Мана се не може идентификовати са соком тамариска (стр. 63) јер је овај жут и налази се на дрвету, док се за ману вели да је била бела, да је падала с неба и да се на ваздуху кварила. Сувише је модернистичко идентификовање чудотворног штапа Мојсијевог са рабдомантским прутом за воду (стр. 63)! Мојсијев штап је, у ствари, знак његовог достојанства!

Врло мало је вероватно да су „Хабири“ идентични са „Иврим“ = Јеврејима (стр. 78.). Проваљивање Хабира почиње много раније од инвазије Јевреја у Палестину, а покрај тога у листовима из Ел Амарне имају још назив „Сагаз“. Могло би се једино узети да су међу тима Хабирима, у касније време, била и племена јеврејска. У амарнским листовима говори се о упадима Хабира у разне стране Сирије и Па-

лестине, али то су све биле мање групе и местимични упади, који су добро долазили неверним владарима египатским, „царевима“ по појединим градовима хананским, да ступе у контакт и савез са Хабирима. Због тога се не може узети као тачна тврдња „да је напад Јевреја (= Хабира) претстављао једну војну операцију већег обима“ (стр. 79). Владавина Рамзеса II. није баш „најсјајније доба египатске историје“ (79.), јер је оно за Тутмосиса I—IV. и Аменхотепа, а нарочито за Теје, много сјајније.

Не може се рећи за Исмаила да је „ванбрачно“ дете Аврамово (81.), јер и по прописима Библије, као и Хамурапијевог кодекса, у случају када законита жена, нероткиња, даде своје мужу вночу с тим да роди дете, то се дете има сматрати законитим сином и наследником, шта више, сама га је законита жена признавала као своје.

Није потпуно сигурно да се за жену плаћала откупна цена (мохар) оцу девојчином (94), јер баш пример кћери Лаванових сведочи да се ту ради о једном необичном догађају, по њиховим речима: „није ли нас држао као туђинке кад нас је продао“ (Постање 31, 15.). И о наслеђу, да наслеђују „само мушка деца“ (94.), вели се у самој књизи, на другом месту (стр. 96), да „ако нема синова, онда наслеђују кћери“, дакле није требало рећи „само“.

Принцип талиона спроведен је доследно и у Хамурапијевом законуку, а не само „у јеврејском кривичном праву“ (стр. 96). Не може се тврдити да по Мојсију „сваки одговара за свој грех“ и да „родитељи не одговарају за грехове своје деце и обратно“ (стр. 97.), јер се томе противе библијске речи: „ја сам Бог ревнитељ, који походом грехе отачке на синовима до трећег и до четвртог колена“ (Изл. 20, 5; 34, 7. Поновљ. зак. 5, 9.); а позната је и изрека: „оци једоше кисело грозђе а синовима трну зуби“ против које, додуше, устаје пророк Језекиљ (Јез. 18, 2. исп. Јерем. 31, 29.). У каснија времена јавља се тенденција да се прогласи принцип да сваки трпи за своје грехе тј. да „когод једе кисело грозђе томе ће зуби трнути, и свако ће за свој грех погинути“ (Јерем. 31, 30. Језек. 18, 4. 19. 20.), а то се настоји провести и у Поновљеним законима (Деутерон. 1, 39; 24, 16.).

С правом истиче писац празновање седмичног одмора („суботе“) и за робове и за стоку као нешто особито (стр. 90). Код осталих народа старог Оријента, истина

славио се сваки пети дан („пентада“, „šabbatu“ Месопота-мија) или десети дан („декада“, Египат), али то мировање беше одређено само за господаре. За робове нема одмора. Што је исти назив и код Акађана и код Јевреја šabbat, није чудо, када се зна, да је то опште-семитска реч која означава одмор. Исто тако с правом се истиче институција т. зв. јубиларне године (105.), која би, заиста, и данас била једна од најсавршенијих социјалних регулатора. Сувише је модернистичко тумачење неких законских прописа (спаљивање остатака жртве, скидање обешеног пре мрака, и т. д.) да су дани „за одржавање личне и јавне хигијене“ (стр. 108). Стари народи су све процењивали са религиозног становишта а не хигијенског, па су узумали да је на тима предметима нечиста сила („мана“) и да су табу. Не можемо се сложити, због тога, ни са мишљењем да би се „у област сексуалне хигијене могла рачунати и институција обрезања (берит-мила“) (стр. 111). Рађање и сав сексуални живот је за примитивног човека једна од најтајанственијих и неразумљивих појава, па се због тога ставља у нарочити домен виших „сила“. Обрезање има да буде „печат“ — знак посвећења некоме заштитноме божанству, или жртва тима „силама“, а никако нека хигијенска мера.

Пре би се могло рећи за левиратски брак да одаје трагове полиандрије, а не „полигамије“ (стр. 144), јер је жена имала припасти и деверу, ако се не би примио анимистички узрок култа предака, односно, код Јевреја, неутуђивање добара породице или племена и суделовање у духовним добрима.

Врло пажљиво, а збијено и кратко, изложене су паралеле између Хамурапијевог (боље него Хамураби) и Мојсијевог законика, при чему је потпуно исправан закључак, да су те паралеле још из обичајног права прасемитске заједничке отаџбине.

Пажљиво је изложено и питање о постанку Библије (на стр. 145 место случајно, погрешног „Серафим“ треба „Сефарим“), у колико се могла свладати огромна литература. Тачно је да критичка наука сматра Деворину песму најстаријим делом Библије (стр. 146), али не само њу, него и многе друге делове Пентатеуха. Незгодно је уопштавање: да су најдоцније остали псалми, 70 године пре Христа“ (стр. 146), када, са врло малим изузетком, сви научници узимају да имамо много псалама из Давидовог времена (10 век пре

Хр.). При набрајању књига (145) требало је навести и књиге које се налазе у т.зв. Септуагинти т. ј. грчком преводу Старога завета, који је настао међу Јеврејима у Александрији, јер су некоје књиге сачуване само у њему (Јудита, Товија и тд.).

Песму над песмама није унео у Библију Раби — Акиба, него се о њој, као још о некојима, расправљало на сабору јеврејских научника у Јамни (Јабне) око 100 год. после Хр., па је ту дефинитивно унесена.

Да ли Библију заиста чита „за олтаром“ (?) „јеврејски свештеник“ (стр. 148)? О преписивању Торе „без погрешака“ (стр. 149.) дало би се говорити, јер још и данас у Библији има много нејасних речи и места, која су нетачно преписана. Сви данашњи примерци Библије свде се, у осталом, на један текст, који су масорети одабрали, док су други уништени. Грчки превод (Септуагинта) из III в. пре Хр. превођен је са другог примерка!

Потпуно је неосновано мишљење да су „синајске таблице биле исписане клинастом азбуком“ (стр. 150). „Данашња усавршена јеврејска азбука“ (стр. 151) у ствари је арамејска азбука, примљена за време вавилонског ропства.

Да Септуагинта „кипти погрешкама“ (стр. 153), могло би се, донекле, и примити као доста тачно, јер се преписивањем и мешањем разних превода заиста удаљила од свог првобитног текста, али се то исто може рећи и за јеврејски текст, који није у најбољем стању и покрај свих масоретских настојања. Због тога је сувише смело тврђење „да само масоретски текст претставља аутентичну Библију“ (стр. 154), када се зна колико има нејасних речи, погрешно преписаних, изостављених, нетачно прочитаних (због помањкања вокала, који долазе тек у VII в. после Хр.), уметака (глоса) и додака, покрај испретураног текста на појединим местима.

„J — Јахвеист“ (стр. 157) треба „Јахвист“. Хипотеза која се излаже (стр. 157. след.), не зове се фрагментарна (то је једна старија: Fragmentenhypothese), него „новија хипотеза старих списа“ („neueere Urkundenhypothese“), Рајс (Reuß) Граф — Велхаузенова.

О садржају „Књиге ратова Јахвеових“ и „Праведника“ не знамо скоро ништа, јер су изгубљене, па се не може узети као тачно набрајање шта се све у њима налазило (стр. 161).

Да је „Вавилонски утицај“ у књизи Постања „очигледан“ (стр. 162), никако не стоји. Сувише је велика разлика и у самом причању између вавилонског и библијског излагања [и у епу „Енума елиш“ — о створењу света, човека, и о потопу (11. плоча епа о Гилгамешу)], да би се могло узети, да је једно узето од другог. Још је већа разлика идејна, о појму божанства, где је код Вавилонца чисти пантеизам, док код Јевреја трансцедентна лична интелигенција. И у самим речима, именима и т.д. (сем некојих општесемитских) велика је разлика. Спомињање Еуфрата и Тигриса у причи о рају, још није „доказ вавилонског порекла ове бајке“ (стр. 163). То су биле највеће реке, познате у целом предњем Оријенту, а та прича могла се понети још из праотаџбине. „Дрво живота и први грех“ (стр. 163) немају везе са Адапом. Ни прича о потопу иако на први поглед слична, није заједничка (види мој чланак у ускршњој „Правди“). Одакле тврдња да је прича о потопу „преко Јевреја, доспела и у грчку митологију“ (стр. 164), када нема ништа заједничког легенда о Деукалиону и Пирхи са библијским потопом?

Не може се повући паралела између „псалма Давидових и једне нађене химне посвећене Аменофису IV.“ (стр. 165), него само између 103 псалма и химне богу Атону, коју је и спевао Аменофис IV (Ехнатон), јер имају фрапантне сличности. Но иако је та химна постала стотинама година пре тога псалма, ипак се не може претпоставити да је иста могла бити употребљена при састављању 103 псалма, пошто одмах после смрти Аменофисове све његово уништише свештеници Амон-Ре-а, а химна је сачувана у једној гробници, која је тек касније откривена.

Иако овај одељак носи наслов „Постанак Библије,“ (стр. 145—168), говори се само о постању Пентатеуха (Торе) и при томе се излаже само једна хипотеза, што је и сувише мало. О осталим књигама Библије нема ништа, па је или требало употребити други наслов или га је требало надопунити излагањем о осталим књигама, што би већ било изван самог програма.

Информативан је и одељак „Библија у књижевности и уметности“, при чему (стр. 175.) морамо споменути да су и у неким синагогама (пре хришћанства) пронађени мозаици са библијским сликама, а да су и у самом Мојсијевом шатору

завета и Соломоновом храму били изображени херувими. Код српског превода Новог завета требало је навести и превод Др. Дим. Стефановића, проф. унив. (1934).

Дело г. Алкалаја, и покрај ових примедба, испуњава једну велику празнину у нашој литератури. То је врло добро, савесно израђено дело о почецима јеврејства, које ће многим послужити да боље упознају један народ, на чијим је темељима основано и хришћанство и ислам, и чије учење стоји високо изнад учења других народа старога века. Због тога књигу г. Алкалаја најтоплије препоручујем сваком.

*Др. Душан Глумац,
професор универзитета*

<p>УРЕДНИК Д-р ДИМИТРИЈЕ СТЕФАНОВИЋ СВ. САВЕ 28</p>	<p>ВЛАСНИКУ ИМЕ БОГОСЛ. ФАКУЛТЕТА Д-р ДРАГУТИН АНАСТАСИЈЕВИЋ ДОСИТЈЕВА 7-А</p>
---	--